

UDK 27-17:27-43(497.5)

Primljeno: 12. 10. 2011.

Prihvaćeno: 5. 12. 2011.

Izvorni znanstveni rad

OZRAČJE POVJERENJA I ORIJENTACIJA NA OPĆE DOBRO: KONTEKST SUPSIDIJARNOG DJELOVANJA U HRVATSKOM DRUŠTVU

Gordan ČRPIĆ

Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije
Heinzelova 5, 10 000 Zagreb
gordan.crpic@zg.t-com.hr

Silvija MIGLES

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
migless@theo.kbf.hr

Sažetak

Rad se zasniva na četiri hipoteze: a) u Hrvatskoj je niska razina povjerenja. Takvo stanje ne pogoduje razvoju supsidijarnosti u društvu; b) iako je povjerenje u institucije i generalizirano povjerenje u društvu nisko, ipak očekujemo da će oni koji pokazuju višu razinu povjerenja ujedno pokazivati i višu razinu spremnosti na supsidijarno djelovanje; c) očekujemo da će oni koji pokazuju nižu razinu povjerenja, pokazivati višu razinu očekivanja da sve probleme u društvu rješavaju više instance, dakle one kojima ne vjeruju; d) očekujemo pozitivnu povezanost povjerenja u institucije i opredjeljenja za promicanje općeg dobra.

U prvom poglavlju rada i u interdisciplinarnom okviru donose se bitne teoretske napomene o dijalektičkom odnosu koji postoji između spremnosti na supsidijarno ponašanje, ozračja povjerenja i orijentacije na opće dobro. Imajući u vidu analize stanja suvremenoga hrvatskog društva, autori ukazuju na bitne čimbenike nužne za zaživljavanje supsidijarnosti i njezino konkretno funkcioniranje u hrvatskoj stvarnosti. U drugom poglavlju rada autori podastiru prikaz provedene i razrađene analize povezanosti povjerenja, općeg dobra i supsidijarnog djelovanja. Analizi supsidijarnosti, odnosno stupnja supsidijarnog djelovanja u hrvatskom društvu autori pristupaju najprije kroz prizmu analize povjerenja u razne institucije društvenog života u Hrvatskoj, a zatim i kroz prizmu korelacije povjerenja i općeg dobra. Autori ukazuju na bitne razloge zbog kojih je važno, imajući u vidu supsidijarnost, voditi računa o povjerenju u institucije i općem dobru. Jedna od osnovnih hipoteza od kojih se polazi u analizi dobivenih

rezultata istraživanja jest ta da su povjerenje u institucije i spremnost na promicanje općeg dobra visoko korelirani s mogućnošću razvoja supsidijarnosti u društvu. Zato je vrijedno imati u vidu i relaciju između općeg dobra i povjerenja u institucije.

U zaključku se potvrđuje pozitivna povezanost spremnosti na supsidijarno djelovanje i povjerenja u različite institucije, kao i pozitivna povezanost povjerenja i prepoznavanja općeg dobra u društvu. Generalno niska razina povjerenja u društvu generira nepovoljnu klimu za razvoj supsidijarnosti. No ovaj nalaz, potvrda pozitivne povezanosti povjerenja i spremnosti na supsidijarno djelovanje, ukazuje na potrebu promocije povjerenja u društvu i to na raznim razinama. Autori zaključuju da je promocija supsidijarnosti, počevši od primarnih institucija kakva je obitelj, zasigurno jedan od sigurnih putova povećanja socijalnog kapitala društva a onda i njegova sveukupnog razvojnog potencijala.

Gljučne riječi: supsidijarnost, supsidijarno ponašanje, povjerenje, opće dobro, hrvatsko društvo, nadležnosti.

Uvod

Otkrivanje bogatog sadržaja i značenja koje u sebi sadrži načelo supsidijarnosti ukazuje i na potrebu ispravnoga razumijevanja osnova, odnosno trajnih načela socijalnog nauka Crkve čija je glavna pozornost usmjerena na dostojanstvo ljudske osobe – temelj svakog drugog načela i sadržaja socijalnog nauka Crkve. U odnosu na fundamentalno personalističko načelo supsidijarnost ukazuje da će se dostojanstvo ljudske osobe najbolje poštivati u stavovima pomoći i potpore, promicanja i razvoja. Shvaćanje supsidijarnosti, prije svega, kao pomoći usmjerene »udovima društvenog tijela«¹, odnosno osobama i društvenim subjektima, ukazuje da je supsidijarnost – kao važno načelo i kao jedna od »najstalnijih i najkarakterističnijih uputa socijalnog nauka Crkve«² – u službi osobe i njezine emancipacije, načelo bez kojeg je nemoguće promicati »slobodu i sudjelovanje preuzimanjem odgovornosti«³.

¹ »Kao što ne valja pojedincima oduzimati i predavati državi one poslove koje oni mogu obavljati na vlastitu odgovornost i vlastitom marljivošću, tako je nepravedno i vrlo škodljivo i za javni poredak opasno davati većemu i višem društvu one poslove koje mogu izvršavati manje i niže zajednice. Svaka naime društvena ustanova mora po svom pojmu i značenju pomagati udovima društvenog tijela, a ne smije ih nikada ni uništiti ni sasvim prisvojiti«, PIO XI., *Quadragesimo anno*. Enciklika u povodu četrdesete obljetnice »Rerum novarum« (15. V. 1931.), br. 80, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991.

² PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., br. 185.

³ »Supsidijarnost je prije svega oblik pomoći osobi posredstvom autonomije posredničkih tijela. Takva se pomoć nudi onda kad osoba i društveni subjekti ne uspijevaju nešto izvršiti sami, i uvijek je usmjerena njihovoj emancipaciji jer promiče slobodu i sudjelovanje

U znanstvenim, a zatim i u suvremenim političkim raspravama o supsidijarnosti i njezinoj primjenjivosti na vertikalnoj i horizontalnoj razini odnosi različitih stupnjeva vlasti, kao i odnosi između građana i njihovih udruženja nerijetko se označavaju pojmovima »niže«, odnosno »više instance«. Supsidijarnost se tako u usmenim tumačenjima nerijetko objašnjava riječima »ono što može učiniti niža instanca, ne treba činiti više. Viša instanca nastupa kada niža nije u mogućnosti izvršiti svoju funkciju. Ako bi niža instanca bila nesposobna tada viša mora omogućiti nižoj da ponovno bude sposobna preuzeti svoju ulogu«. ⁴ No, često u raspravama oko instancija i njihovih nadležnosti, a zatim i u konkretnim pokušajima uspostavljanja supsidijarnosti, može izostati svijest o spoznaji da su nositelji instance i donositelji odluka zapravo konkretni ljudi, moralni subjekti obdareni razumom i slobodom i kao takvi nosioci odgovornosti i dužnosti spram čovjeka, svijeta i Boga.

Uspješnost primjenjivosti načela supsidijarnosti ovisit će o konkretnim ljudima i njihovim praksama; ovisit će o kvaliteti socijalnog života i o implementiranosti supsidijarnosti u svakodnevnom životu. Može se reći da što će više ljudsko ponašanje biti supsidijarno, moći će se očekivati i bolja primjena načela supsidijarnosti na svim razinama, jer se na praktičnoj razini ne može odvojiti strukturalna supsidijarnost od osobne spremnosti na supsidijarno ponašanje. Pritom je potrebno razlikovati supsidijarno ponašanje od donošenja odluka. Uglavnom se pod supsidijarnošću misli razina na kojoj se donose odluke, no donošenje odluka bit će posljedica supsidijarnog ponašanja, jer osoba je nositelj supsidijarnog djelovanja. Ukoliko će se osoba odgajati u »supsidijarnom duhu«, tada će ona – bila na nižoj razini ili višoj – misliti, organizirati i djelovati supsidijarno. Budući da supsidijarnost pomaže i promiče razvoj osobe, njezino dostojanstvo i životni prostor u velikom spektru društvenih pitanja, ona ima širok raspon primjenjivosti. No, svakidašnje iskustvo pokazuje da će pojedinac koji djeluje sam u većini slučajeva postići veoma malo (zdravstvo, obrazovanje, infrastruktura...), pa će značajna postignuća biti mjerljiva tek zajedničkim djelovanjem pojedinaca.

preuzimanjem odgovornosti. Supsidijarnost poštuje dostojanstvo osobe, gledajući u njoj subjekt koji je uvijek sposoban dati nešto drugima. Budući da u uzajamnosti prepoznaje intimno središte ljudskog bića, supsidijarnost biva najdjelotvornijim lijekom protiv svakog oblika tutorskog sustava pomoći. Ona je sposobna voditi računa i o mnogostru-koj artikulaciji planova, te stoga i o pluralnosti subjekata, i o njihovom usklađivanju«, BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju* (29. VI. 2009.), Zagreb, 2009., br. 57.

⁴ S. RITA, Socijalni nauk Crkve, u: http://www.nadbiskupija-split.com/katehetski/kateheze/srednja/treci/socijalni_nauk_crkve.doc (14. XI. 2011.).

Unutar svih segmenata koji omogućuju analizu supsidijarnosti, odnosno stupnja supsidijarnog djelovanja u jednom društvu, zasebnu temu predstavlja analiza povjerenja u razne institucije društva. Stupanj povjerenja i sudjelovanja kao logične posljedice supsidijarnosti značajni su pokazatelji stabilnosti i uspješnosti svekolikih društvenih zbiljnosti koje svoju autentičnost potvrđuju opredjeljenjem za opće dobro. U ovom radu se uz teoretski osvrt podastire i prikaz provedene i razrađene analize povezanosti povjerenja, općeg dobra i supsidijarnog djelovanja.

S obzirom na samu analizu empirijskih rezultata, u radu polazimo od nekoliko hipoteza:

- a. U Hrvatskoj je niska razina povjerenja, a takvo stanje ne pogoduje razvoju supsidijarnosti u društvu.
- b. Iako je povjerenje u institucije i generalno povjerenje u društvu nisko, ipak očekujemo da će oni koji pokazuju višu razinu povjerenja ujedno pokazivati i višu razinu spremnosti na supsidijarno djelovanje.
- c. Očekujemo da će oni koji pokazuju nižu razinu povjerenja, pokazivati višu razinu očekivanja da sve probleme u društvu rješavaju više instance, dakle one kojima ne vjeruju.
- d. Očekujemo pozitivnu povezanost povjerenja u institucije i opredjeljenja za promicanje općeg dobra.

1. Supsidijarno ponašanje u ozračju povjerenja

Razvoj supsidijarnog ponašanja u prvom redu omogućuje stvaranje ozračja slobode i sudjelovanja.⁵ No, ozračje slobode i sudjelovanja u bitnome je uvjetovano stvaranjem ozračja povjerenja – bitne sastavnice socijalnih odnosa. Stoga se može reći da je upravo razvijanje supsidijarnih razina u društvu i državi perspektiva razvoja kulture povjerenja, i obrnuto, bez određene razine povjerenja nemoguće je graditi i osmišljavati takav životni svijet u kojem bi se u slobodi i odgovornosti ostvarivali supsidijarni odnosi u društvu. Zbog toga će se u modernim demokratskim društvima jednaka važnost pridati strukturalnim i institucionalnim čimbenicima djelovanja, kao i osobama koje – pojedinačno, preko skupina, udruženja i pravnih osoba – djeluju unutar toga istog institucionalnog okoliša, pri čemu će odgoj u povjerenju i za povjerenje biti od krucijalne važnosti.

⁵ Usp. Gordan ČRPIĆ – Damir MRAVUNAC – Željko TANJIĆ, *Supsidijarnost – širenje prostora slobode u društvu*, u: *Bogoslovska smotra*, 79 (2009.) 1, 91–111.

U ovom radu polazi se od pretpostavke da je supsidijarno ponašanje način po kojem će se u modernom demokratskom društvu aktivirati princip povjerenja⁶, i obrnuto, izgradnja povjerenja povećavat će mogućnosti za supsidijarno djelovanje, jer supsidijarnost traži povjerenje. Naime, sama predanost demokraciji ne stvara automatski i kulturu povjerenja. Povjerenje je to koje omogućuje konsolidaciju demokracije, a institucije će zadobiti povjerenje i kultura povjerenja stvorit će se tek dosljednim radom na ostvarenju demokratskih odnosa.

I dok sociologija kao znanost o društvu »ne raspravlja izravno o pojmu supsidijarnosti«⁷, za pojam povjerenja može se reći da predstavlja fundamentalni koncept sociologije i socioloških analiza, a krajem XX. stoljeća i druge društvene i humanističke znanosti znatnu pozornost usmjeravaju na studije o povjerenju⁸, zbog čega se može reći da se pitanje povjerenja premjestilo s margina znanstvenog interesa u samo njegovo središte.

Značajno je i to da se pitanje povjerenja, odnosno nepovjerenja, kao stalna konstanta redovito pojavljuje u empirijskim istraživanjima provedenima u Hrvatskoj u organizaciji i suradnji s Katoličkim bogoslovnim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu.⁹ Ta su istraživanja ukazala na mnoge društvene faktore koji predstavljaju poticaje razvoja društvenog povjerenja među pojedincima i skupinama, kao i na međudnos koji postoji između povjerenja i sudjelovanja u izgradnji društva, povjerenja i utjecaja na učinkovitost institucija. Iz tih istraživanja crpimo bogatu građu koja ukazuje na posvemašnju dobrobit povjerenja za institucije, članove društva i društvo u cjelini.

Ukoliko je točno da je povjerenje jedan od ključnih sociokulturnih potencijala svakog društva, a to jest točno, onda je nepostojanje povjerenja i nizak

⁶ Usp. »naglašavanje supsidijarnosti želi pojačati povjerenje građana u njihovo djelovanje i aktivnosti«, Stjepan BALOBAN, Ostvarenje solidarnosti po supsidijarnosti, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 4, 1034.

⁷ Gordan ČRPIĆ – Damir MRUVUNAC – Željko TANJIĆ, Supsidijarnost – širenje prostora slobode u društvu, 95.

⁸ Tako npr. usp. Francis FUKUYAMA, *Trust. The social virtues and the creation of prosperity*, New York, 1995.; Piotr SZTOMPKA, *Trust. A Sociological Theory*, Cambridge, 1999.; Karen S. COOK, *Trust in society*, New York, 2001.; Russell HARDIN, *Trust and trustworthiness*, New York, 2002.

⁹ Spomenimo samo socioreligijsko istraživanje »Vjera i moral u Hrvatskoj«, znanstvenoi-straživački projekt »Teološko fundiranje solidarnosti u hrvatskom društvu« kao i »Europsko istraživanje vrednota – EVS 1999.«. Rezultati ovih značajnih istraživanja koji su podastrijeti u objavljenim radovima znanstvenog časopisa *Bogoslovska smotra* na interdisciplinarnan način i s više različitih perspektiva dotiču i pitanje povjerenja kao jednog od najvažnijih čimbenika zdravih socijalnih odnosa te prave i djelotvorne demokracije. Usp. *Bogoslovska smotra*, 68 (1998.) 4; *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 2; *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 4.

stupanj povjerenja koji se u socijalnim odnosima iskazuje jedan od najkritičnijih društvenih problema. Posebno se to odnosi na demokratska društva kojima je povjerenje osnovica društvenog funkcioniranja i čija je stabilnost određena stupnjem povjerenja u institucije. Otuda slijedi i nužnost i važnost povjerenja u osnovne institucije i organizacije tog društveno-političkog sustava.¹⁰

Od suvremenih socioloških studija o povjerenju korisno je u ovom radu spomenuti teoriju povjerenja kojom se pozabavio Piotr Sztompka i koji nudi sintetski pristup pitanju povjerenja kao važnom kulturalnom resursu.¹¹ Značajnost njegova djela je između ostalog u tome što se »pozabavio dvostrukom paradigmatском smjenom koja se događa u sociologiji, tj. premještanjem fokusa s društva na društvene aktere te, u sociologiji akcije, od utilitarnih ka humanističkim usmjerenjima«¹², i na taj način ukazao na nužnost govora o antropološkoj podlozi povjerenja. Iako sama teorija poznaje problemska mjesta koja ostaju predmet za neke druge rasprave, za ova promišljanja su relevantne opće funkcije povjerenja koje Sztompka navodi. *Prva* funkcija povjerenja je u oslobađanju i mobiliziranju ljudskog djelovanja u smislu kreativnoga, neograničenoga, inovativnoga i poduzetničkoga djelovanja. *Druga* funkcija povjerenja jest poticanje društvenosti i sudjelovanja u različitim oblicima udruživanja i izgradnje interpersonalnih veza, odnosno onoga što se u suvremenim raspravama o civilnom društvu revitaliziralo pod imenom »socijalnog kapitala«. *Treća* funkcija povjerenja je u poticanju tolerancije, prihvatanju stranaca i prepoznavanju kulturnih i političkih razlika kao legitimnih. *Četvrta* funkcija povjerenja jača povezanost pojedinca i zajednice, a time i osjećaj pripadnosti (identitet) i generira kolektivnu solidarnost, što kao *peto* znatno smanjuje troškove a povećava mogućnosti za suradnju.¹³ Na drugoj strani, ukoliko postoji »kultura nepovjerenja« nosi sa sobom čitav niz negativnih učinaka: otežava funkcioniranje i razvoj društva; paralizira društveno djelovanje, potiče rutinizaciju, konformizam i pasivnost; rastvara potencijale društvenog kapitala i vodi izolaciji, alijenaciji i atomizaciji te utječe na zauzimanje obrambenih stavova, stereotipa i predrasuda itd.¹⁴

¹⁰ O povjerenju u institucije sustava hrvatskog društva s posebnim osvrtom na značaj političke kulture i povjerenja u političke institucije sustava vidi više u: Stjepan BALOBAN – Ivan RIMAC, Povjerenje u institucije u Hrvatskoj, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (1998.) 4, 663–672.

¹¹ Usp. Piotr SZTOMPKA, *Trust. A Sociological Theory*.

¹² Melanija STRIKA, Perspektive međudnosa solidarnosti, povjerenja i dobrovoljnosti u hrvatskom društvu, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 4, 1157.

¹³ Usp. Piotr SZTOMPKA, *Trust. A Sociological Theory*, 103–105.

¹⁴ Usp. *Isto*, 110–113. Također usp. Gordan ČRPIĆ – Krunoslav NIKODEM, Povjerenje u institucije u Hrvatskoj i Europi s posebnim naglaskom na EU. Prezentacija s Nacionalnog

Analize stanja suvremenog hrvatskog društva jasno pokazuju da je ono ispunjeno ozračjem nepovjerenja, posebno u odnosu na institucionalno-političku razinu i u odnosu na civilno društvo. Uzroci su takvu stanju različiti, no svakako je jedan od bitnih momenata »svojevrsni hrvatski *kmetski, pokornički, sluganski, kolonijalni* mentalitet..., koji se razvio zbog specifičnih povijesnih okolnosti u kojima se hrvatski korpus nalazio«¹⁵ i koji niti pogoduje razvoju ozračja povjerenja niti potiče supsidijarno djelovanje. »Pitanja demokratskoga djelovanja institucija u uvjetima proširenoga nepovjerenja, odnosno stvaranja povjerenja u uvjetima institucionalne nedjelotvornosti, aktualiziraju determinizam sociokulturne matrice tranzicijskih društava i mogućnosti institucionalnoga utjecaja na stvaranje političkoga povjerenja... Stoga je povjerenje u institucije od velikoga značenja za njihovo funkcioniranje i ulogu koju imaju u funkcioniranju sustava. Istodobno povjerenje građana u institucije razmjerno je djelotvornosti samih institucija. To je međusobno uvjetovan i uzajaman odnos.«¹⁶

Pritom dolazimo do nezaobilazne važnosti civilnog društva bez kojeg ne mogu funkcionirati ni demokracija ni kapitalizam i bez kojeg je nemoguće ići ka ostvarenju i primjeni supsidijarnosti. No, funkcionalnost civilnoga društva uvjetovana je također »razinom društvenog povjerenja kao sveobuhvatnim kulturnim obilježjem«¹⁷.

Ozbiljenje supsidijarnosti i njezino promišljanje u okvirima zemalja, među kojima je i Hrvatska, koje nemaju razvijena stabilna demokratska društva i koja nisu u stanju oduprijeti se dominantnim modelima tržišnog kapitalizma (koji za cilj imaju jedino stvaranje profita, a ne postizanje općeg dobra) bit će moguće utoliko ukoliko naponi oko njezina postojanja idu paralelno s naporom oko oživotvorenja posvemašnje kulture povjerenja. Stoga i analiza povjerenja u institucije koja se u ovom radu predstavlja ide za tim da se stavi u odnos sa spremnošću na supsidijarno djelovanje i opredjeljenjem za promicanje općeg dobra.

kongresa HSD-a 2011. (27. IV. 2011.), u: http://www.hsd.hr/portal/images/stories/kongres/nikodem_krunoslav-crpic_gordan.pdf (9. X. 2011.).

¹⁵ Gordan ČRPIĆ – Damir MRAVUNAC – Željko TANJIĆ, Supsidijarnost – širenje prostora slobode u društvu, 103. Radi se o takozvanom »komunističkom mentalitetu« i njegovim konkretnim realizacijama u vidu društvene pasivnosti, neodgovornosti, familijarizma i političke podobnosti građana. Usp. Pero ARAČIĆ – Gordan ČRPIĆ – Krunoslav NIKODEM, *Postkomunistički horizonti*, Đakovo, 2003., 93.

¹⁶ Pero MALDINI, Političko povjerenje i demokratska konsolidacija, u: *Politička misao*, 45 (2008.) 1, 179, 183.

¹⁷ Melanija STRIKA, Perspektive međudnosa solidarnosti, povjerenja i dobrovoljnosti u hrvatskom društvu, 1160.

1.1. Supsidijarnost i služenje općem dobru

Precizaciju načela supsidijarnosti u svjetlu personalističkog načela i kršćanskog personalizma donio je Ivan Pavao II. u enciklici *Centesimus annus*. Ta precizacija primjene načela supsidijarnosti očituje se u tome da »društvo višega reda ne smije se miješati u nutarnji život društva nižega reda lišavajući ga njegovih nadležnosti, nego mu mora, naprotiv, pomagati u slučaju nužde te mu pomoći da uskladi svoje djelovanje s djelovanjem drugih komponenata u vidu zajedničkog dobra«¹⁸. Jer je čovjek kao osoba potreban drugih kako bi razvio svoju individualnost i svoju društvenost, socijalni nauk Crkve trajno podsjeća i na načelo općeg dobra koje ima zadaću ravnanja uređenjem društvenoga života. U odnosu na opće dobro načelo supsidijarnosti pokazuje da će se općem dobru najbolje služiti kada će se pomoći pojedincima i posredničkim tijelima – »najmanjim društvenim jedinicama«¹⁹ – da obavljaju i razvijaju zadaće koje im u okviru njihovih nadležnosti pripadaju, a najbolja razina za donošenje odluka ovisit će o sposobnosti svake pojedinačne razine da služi općem dobru.

Slijedi važna napomena da načelo supsidijarnosti proizlazi iz autentičnog pogleda na čovjeka i njegovu narav iz kojeg slijedi i autentično poimanje društva i naravi države, kao i njihovih međusobnih odnosa. Osoba je u središtu čitava društvenog života i zbog toga će se svi društveni odnosi uređivati na način da služe čovjeku kao osobi – nositelju svih društvenih zbivanja. Jer je čovjek socijalno biće, nemoguće je zamisliti da bi on kao osoba rastao i razvijao se bez uključenosti u društveni život zajednice. Važno je stoga promišljati ulogu individuuma u životu zajednice i u društvenom životu, kao i njegove uloge i zadaće koje ima u odnosu na državu, jer o ovim odnosima i preuzetim obvezama ovisit će i rješavanje temeljnih pitanja demokracije i općeg dobra u Hrvatskoj, počevši od osobnih razina, preko lokalnih do onih najviših.

Iako država nema primarnu ulogu u ljudskom postojanju, njezin je osobit doprinos u tom što postoji kako bi pružila pomoć osobama koje žive unutar njezina teritorija da ostvare sve svoje potencijale kao ljudska bića. Riječ je o neizravnoj brizi i potpori putem kompleksa uvjeta koje stvara, a koje jednom riječju zovemo opće dobro. Razlog postojanja države, odnosno njezina uloga strogo je ograničena stvaranjem mogućnosti koje će čovjeku omogućiti postizanje cjelovitog razvoja, »punije i nesmetanije usavršavanje njegove osobnosti«²⁰.

¹⁸ IVAN PAVAO II., *Centesimus annus – Stota godina. Enciklika prigodom stote godišnjice »Rerum novarum«* (1. V. 1991.), Zagreb, 1991., br. 48.

¹⁹ PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 186.

²⁰ IVAN XXIII., *Mater et magistra. Enciklika o suvremenom razvoju socijalnog pitanja* (15. V. 1961.), br. 65, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*.

Mogućnosti koje država pruža dopuna su i nadopuna privatnom, a izvandržavne intervencije ili kontrole bit će sva ona dobra koja pojedinci ili skupine pojedinaca (tzv. manja društva, *lesser societies*) mogu sami postići.²¹

Rečeno je da opće dobro ima cilj promicati i razvijati osobu i njezino dostojanstvo. Zbog toga ono »obvezuje sve članove društva: nitko nije oslobođen od suradnje u njegovu postizanju i njegovu razvoju prema vlastitim sposobnostima«²², a supsidijarnost i kultura povjerenja ostaju temeljnim modalitetom odnosa i djelovanja u životu društvene zajednice.

1.2. Prema konkretnoj hrvatskoj situaciji

Rezultati istraživanja »Supsidijarnost u hrvatskom društvu« omogućuju uvid u svekoliku hrvatsku stvarnost i realnu prisutnost supsidijarnog ponašanja u hrvatskom društvu.

Josip Grbac ispravno primjećuje da će svekolike dimenzije načela supsidijarnosti najjasnije doći do izražaja u području socijalnih politika moderne socijalne države: »vertikalna (pitanje kompetencija između viših i nižih entiteta), horizontalna (problem suradnje i međusobnih odnosa između raznih entiteta), negativna (definiranje granice do koje viša instanca smije intervenirati u kompetencije niže instance i pozitivna (stimuliranje i pomaganje nižih instanci u preuzimanju svoga dijela odgovornosti i rješavanju problema ondje gdje oni nastaju)«²³.

Zbog toga je zanimljivo promatrati one stavove ispitanika koji se tiču problema i situacija iz njihova svakodnevnog života, a koji ujedno ulaze i u sferu socijalnih politika. Naime, ispitanike se pitalo tko bi trebao rješavati pitanja i probleme vezane uz pojedine naznačene teme i tko ih, prema njihovu mišljenju, rješava. Na prvi pogled postaje jasno da velika većina Hrvata rješavanje pitanja i problemskih situacija na navedenim područjima najvećim dijelom stavlja u ruke državnoj, a zatim županijskoj i lokalnoj vlasti. Udrugama

²¹ »Međutim, kako se u ovo naše doba smatra da je opće dobro poglavito u poštivanju prava i dužnosti ljudske osobe, to je potrebno da vršenje državne uprave ide navlastito za tim da se, s jedne strane, prava priznaju, poštuju, međusobno usklađuju, štite, promiču a, s druge strane, da svatko može lakše vršiti svoje dužnosti. 'Bitna je, naime, zadaća svake javne vlasti da zaštićuje kao nedjeljivo područje prava ljudske osobe i da učini te ljudima bude lagano vršiti svoje dužnosti'«, IVAN XXIII., *Pacem in terris*. Encikličko pismo o miru svih naroda (11. IV. 1963.), br. 60, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*.

²² PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 167.

²³ Josip GRBAC, *Političko-društveni vid supsidijarnosti. Teoretsko utemeljenje supsidijarnosti u društvenom i političkom životu*, u: *Bogoslovska smotra*, 79 (2009.) 1, 43.

civilnog društva prepušta se tek mali dio odgovornosti i obveza vezanih uz (karitativnu) pomoć zapostavljenima i potrebnima, dok pojedinci najvećim dijelom nisu pozvani rješavati probleme, iako su u nekim situacijama prisiljeni rješavati ih. Stavovi hrvatskih građana ukazuju na nisku razinu supsidijarnosti u hrvatskom društvu. Previše toga očekuju od drugih, a pokazuju slabi interes za preuzimanje aktivne uloge u kreiranju društvenog života. Na postavljena pitanja o tome tko doista rješava određene probleme i pojedina pitanja, građani često ne znaju koja instanca je zadužena za pojedina pitanja i ne razlučuju pojedine razine odlučivanja.²⁴

Što se tiče ovog posljednjeg dijela populacije koji nije upoznat s nadležnostima pojedinih institucija i načinom funkcioniranja supsidijarnosti u suvremenim socijalnim državama, država kao i svaki društveni subjekt u službi općeg dobra ima odgovornu zadaću preko različitih oblika društvene komunikacije omogućiti građanima pristup informacijama kako bi bili upoznati s obvezama koje su svi subjekti građanske zajednice pozvani ostvarivati. No, postavlja se pitanje što s onim kategorijama građana – nižim instancama koje ne prikrivaju svoja nastojanja »da one zadatke koje bi inače mogle obaviti jednostavno prebace na teret onih viših, posebno države«?²⁵ Ili, što s civilnim društvom u hrvatskoj demokratskoj državi, budući da Hrvati ne potenciraju važnost civilnog društva, a u udrugama civilnog društva ne prepoznaju organizirane subjekte koji su neophodni za ostvarenje zajednice zdravih odnosa u kojima demokratski i građanski duh potiče na sudjelovanje i tako pridonosi ispravnom tumačenju načela supsidijarnosti i autonomnosti svih društvenih subjekata.

Uz spremnost na supsidijarno ponašanje, drugi važan čimbenik nužan za primjenu supsidijarnosti jest postojanje zakonskih okvira koji oslobađaju i nude prostor za uspostavu supsidijarnosti. Naime, srž poruke načela supsidijarnosti je da »nadležnost treba alocirati na najnižu razinu na kojoj se ona (supsidijarnost, op. a.) provodi«²⁶. Uvid u zakonski riješena područja ukazuje na zakonodavno ustrojstvo pojedinih nadležnosti, stoga je važno znati u kojoj mjeri zakonski okviri omogućuju uključivanje svih kategorija građana u brigu za dobrobit zajednice. Drugim riječima, postavlja se pitanje preduvjeta koje je država dužna osigurati za provođenje supsidijarnog ponašanja: prihvaća li zakonodavstvo aktivnu ulogu građana – bilo kao pojedinaca, bilo u različitim oblicima odnosa

²⁴ Usp. Pregled postotaka istraživanja »Supsidijarnost u hrvatskom društvu«, Tablica 8 i 9.

²⁵ Josip GRBAC, *Političko-društveni vid supsidijarnosti. Teoretsko utemeljenje supsidijarnosti u društvenom i političkom životu*, 44.

²⁶ Ivan ŠARIĆ, *Solidarnost i supsidijarnost kao temelji socijalnog tržišnog gospodarstva*, u: *Revija za socijalnu politiku*, 4 (1997.) 4, 343.

i udruživanja – i stimulira li potrebnu suradnju raznih javnih i privatnih subjekata? Nadalje, poznavanje zakonske regulative pokazuje koliko je država spremna mijenjati svoju ulogu na način da radi na provođenju aktivne socijalne politike i na aktiviranju supsidijarnosti kako bi se rješenja problema uistinu donosila ondje gdje problemi nastaju, i kako bi se još više naglasila ona funkcija supsidijarnosti koja »nastoji sve subjekte društva učiniti odgovornima«²⁷.

Iščitavanjem zakonskih propisa uočava se supsidijarna orijentiranost hrvatskog zakonodavstva. Iako možda ne u idealnom obliku, ali pretpostavke za funkcioniranje supsidijarnosti postoje. Pitanje je kako postojeće pretpostavke još bolje ozakoniti i razraditi i kako, kada je riječ o konkretnoj praksi, prebaciti težište s državne i službene politike na društvo u cjelini. Aktualnim i nužnim postavlja se pitanje civilnog društva a zatim i onih područja koja idu u prilog njegova razvoja, a kako promjene dolaze od čovjeka, najvažnije je ono područje koje u najširem smislu riječi vodi računa o promjeni mentaliteta i struktura. Autentičnu demokraciju razvijaju takvi oblici političkog suživota u kojem će sudjelovati svi građani s ciljem ostvarenja općeg dobra. Jedino tako je moguće očekivati razvoj demokratske političke kulture i humanog usmjerenja socijalno-političko-gospodarske strane ljudskog života. Zbog toga je načelo supsidijarnosti temeljno načelo društveno-političkog života i uvjet da svaki oblik ljudske društvenosti kroz imanentne zadaće postigne svoje osmišljenje i pridonese razvoju zajednice, s ciljem da se među svim oblicima društvenosti uspostavi ravnoteža. Funkcioniranje supsidijarnosti u civilnom društvu stoga će onemogućiti prenašavanje države i političke vlasti nauštrb razvitka svih drugih razina.

Originalan doprinos razumijevanju i tumačenju načela supsidijarnosti dao je i Marijan Valković. Izrazima »supsidijarna kompetencija«, »supsidijarna asistencija« i »supsidijarna redukcija«, Valković objašnjava kako bi supsidijarnost konkretno trebala funkcionirati: »svaka osoba i svaka manja društvena zajednica ima pravo i dužnost činiti ono što je u njezinoj moći (supsidijarna kompetencija). Ne može li to ostvariti jer je preslaba, tada više razine (srednja razina i makro-razina) trebaju pružiti pomoć kao samopomoć (supsidijarna asistencija). Ako je cilj postignut i 'subvencije' su pomogle u nevolji i kriznoj situaciji, tada treba pomoć obustaviti (supsidijarna redukcija).«²⁸

Drugi važan pojam koji Valković spominje, a koji i danas mnogo govori pojam je »socijalističke supsidijarnosti«. Tim izrazom on označava one subjekte civilnog društva, pojedince i građanska udruženja koji očekuju da sva pomoć

²⁷ Josip GRBAC, Političko-društveni vid supsidijarnosti. Teoretsko utemeljenje supsidijarnosti u društvenom i političkom životu, 43.

²⁸ Marijan VALKOVIĆ, *Civilno društvo – izazov za Crkvu i državu*, Zagreb, 2000., 44–45.

dolazi »od vrha« te se na taj način lišavaju svoje osobne odgovornosti. »Prevladao je mentalitet traženja pomoći i subvencija od države. Ističe potrebu razdiobne ili distributivne pravde, a zanemaruje potrebu *kontributivne* ili *prinosne* pravde, tj. dužnost pridonosenja uspješnosti i rezultatima, osobito u gospodarstvu, kako bi pravedna raspodjela uopće bila moguća.«²⁹

Takvo poimanje supsidijarnosti potrebno je hitno prevladati i valja krenuti za takvim poimanjem socijalne države u kojoj će se vođenje socijalne politike ravnomjerno rasporediti na čitavo društvo s ciljem da se ostvari »društvo blagostanja«.

2. Rezultati istraživanja i rasprava

2.1. Povjerenje u institucije

Tablica 1. Povjerenje u institucije

Imam povjerenja u:	uopće ne	malo	dosta	mnogo	ne mogu procijeniti	ima povjerenja	rang
obitelj	3,0	7,0	32,3	56,1	1,5	88	1
prijatelje	2,9	10,0	49,1	36,7	1,2	86	2
brak	6,3	11,7	32,7	43,9	5,3	77	3
susjedstvo	8,3	27,0	47,4	15,1	1,9	63	4
Hrvate	7,7	23,8	41,1	22,0	5,1	63	4
školu	7,5	28,4	47,2	13,9	2,7	61	6
sveučilište	8,7	28,4	44,5	13,3	5,1	58	7
učitelje i profesore	9,0	33,5	43,6	10,7	2,7	54	8
Crkvu	15,9	26,4	30,5	21,6	5,5	52	9
pravobraniteljicu za djecu	11,9	30,4	32,2	6,7	18,1	39	10
pravobranitelja/icu za ravnopravnost spolova	16,3	34,2	25,0	4,0	19,9	29	11
institucije civilnog društva	13,8	48,7	24,8	3,9	8,0	29	11
lokalnu vlast (grad, općina)	23,5	47,3	24,4	2,8	1,9	27	13
županijsku vlast	21,6	48,0	24,0	2,5	3,6	27	13
pučkog pravobranitelja	18,2	38,9	20,9	2,9	18,7	24	15
EU	30,5	37,3	20,8	3,4	8,1	24	16
sudsku vlast	31,3	43,2	19,1	1,9	4,2	21	17
Vladu RH	36,9	41,2	16,0	2,8	3,1	19	18
Hrvatski sabor	37,8	44,0	12,2	2,3	3,6	15	19

²⁹ Isto, 45.

S obzirom na elementarno iščitavanje rezultata prezentiranih u naznačenoj tablici, možemo se pozvati na predstavljanje osnovnih rezultata istraživanja u sklopu projekta »Supsidijarnost u hrvatskom društvu« iz lipnja 2010. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Tada je rečeno da je povjerenje u institucije jedan je od osnovnih pokazatelja socijalnog kapitala u društvu.³⁰

U ovom istraživanju napravili smo malo proširenje te skale propitujući povjerenje naših građana u osnovne društvene institucije kakve su obitelj, brak, susjedstvo, te na povjerenje u osnovne relacije među ljudima. Rezultati do kojih smo došli potvrdili su naše hipoteze da su obitelj, brak, susjedstvo, prijatelji i Hrvati, institucije, instituti i relacije koje kod Hrvata još uvijek uživaju dostatno povjerenje najšireg sloja građana te da mogu biti osnova za ozbiljnu izgradnju suvremenog hrvatskog društva. Hrvati najviše povjerenja imaju u *obitelj, prijatelje, brak, susjede*, a najmanje u *Hrvatski sabor, Vladu, sudsku vlast, pučkog pravobranitelja i Europsku uniju*. Postoji niz složenih razloga zašto je to tako. Na ovoj razini iščitavanja rezultata valja upozoriti na dvije činjenice:

1. Postoje institucije i instituti kojima Hrvati vjeruju i na to bi se trebalo osloniti, a ne kriminalizirati ih i ismijavati, kako je to čest slučaj s institucijom obitelji ili institutom prijateljstva.
2. U Hrvatskoj postoji ozbiljno pomanjkanje povjerenja u formalne državne institucije ali i u Europsku uniju, što bi valjalo ozbiljno uzeti u obzir budući da je Hrvatska pri kraju pregovaračkog procesa za pristup Europskoj uniji. Evidentno je da Hrvati signaliziraju kako je nešto u tom procesu krivo postavljeno i to bi hrvatske političke elite ozbiljno trebale uzeti u obzir jer se u integracijske procese ne može ući bez građana Hrvatske.

Na osnovnoj razini analize tih rezultata tu se nema što više dodati.

³⁰ Usp. Valentina KANIĆ, Simpozij: Ima li supsidijarnosti u hrvatskom društvu? Zagreb, 17. lipnja 2010., u: *Revija za socijalnu politiku*, 18 (2011.) 2, 239–241. Također usp. INFORMATIVNA KATOLIČKA AGENCIJA, Radni dio simpozija »Ima li supsidijarnosti u hrvatskom društvu« (1) (17. VI. 2010.), u: <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=123086> (9. X. 2011.).

Tablica 2. Faktorska analiza povjerenja u institucije

Varijable	javne institucije	intimna zajednica	odgojno-obrazovne institucije	pravobranitelji
Vlada RH	,81			
Hrvatski sabor	,79			
županijska vlast	,79			
lokalna vlast (grad, općina)	,77			
sudska vlast	,72			
institucije civilnog društva	,56			
Europska unija	,49			
prijatelji		,79		
brak		,78		
obitelj		,77		
susjedstvo		,73		
Hrvati		,63		
sveučilište			,87	
škola			,85	
učitelji i profesori			,81	
pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova				,86
pravobraniteljica za djecu				,83
pučki pravobranitelj				,76

Uzimajući u obzir da je u upitniku, s obzirom na povjerenje u institucije, postavljeno 19 pitanja³¹, uz pomoć *faktorske analize* prostor varijabli reduciran je na četiri faktora koji reprezentiraju naznačene institucije. U analizi je korištena varimax rotacija latentnih osi, pod komponentnim modelom, a protumačeno je 65,9% varijanca. Dobivene faktore pospremili smo kao faktorske skorove te smo tako dobili četiri nove varijable koje sumiraju naznačene setove varijabli.

Javne institucije

Faktor *javne institucije* čine varijable koje označavaju razne razine vlasti u društvu, odnosno razne javne institucije jer kako vidimo tu nam se nalazi i varijabla *institucije civilnog društva*. U te institucije Hrvati imaju načelno najmanje

³¹ Iz faktorske analize izostavili smo varijablu »povjerenje u Crkvu« jer je ta varijabla bila korelirana na nekoliko faktora. Radi jasnoće analize ista je izostavljena i iz obrade.

povjerenja. To svakako bitno utječe na mogućnost razvoja društva, pa i razvoja supsidijarnosti u društvu.

Intimna zajednica

Drugi dobiveni faktor čine varijable koje pokrivaju prostor intimnih odnosa, onoga što se u klasičnoj sociološkoj podjeli naznačuje kao *Gemeinschaft*, zajednica. Iz tablice frekvencija vidljivo je da Hrvati upravo u te institucije imaju najviše povjerenja.

Odgojno-obrazovne institucije

Set institucija u koje Hrvati također imaju relativno visoko povjerenje odnosi se na institucije odgojno-obrazovnog sustava, uključujući i instituciju *učitelja*, odnosno *profesora*. Tu smo dobili također jasnu jednofaktorsku strukturu pa nam je opravdano dalje koristiti taj faktor kao jednu varijablu.

Pravobranitelji

U istraživanju smo propitivali kakvo je povjerenje prema institucijama pravobranitelja u Hrvatskoj. Vidimo da tu postoji razlika, no povjerenje u institucije pravobranitelja nije visoko. Za našu je daljnju analizu važno imati na umu da te varijable čine jedan faktor koji smo mi nazvali *pravobranitelji* i koji će u daljnjoj analizi biti korišten kao zasebna varijabla.

2.2. Opće dobro u Hrvatskoj

Tablica 3. Opće dobro

Opće dobro za Hrvatsku je:	uopće ne	uglavnom ne	da, donekle	da, u potpunosti	ne znam
očuvanje prirodnih izvora/bogatstava	0,3	1,3	11,4	85,3	1,2
razvoj znanosti	0,4	1,0	15,6	81,1	1,5
poštivanje zakona	0,8	1,0	12,9	83,7	1,0
poštivanje dostojanstva svakog čovjeka	0,9	0,8	13,3	83,1	1,4
poštivanje rada	0,7	1,1	11,3	84,7	1,8
povećanje razine obrazovanosti	0,6	1,7	15,4	79,8	1,8
jačanje proizvodnje i izvoza	0,9	1,7	10,4	84,4	1,9

Opće dobro za Hrvatsku je:	uopće ne	uglavnom ne	da, donekle	da, u potpunosti	ne znam
očuvanje tradicije	1,8	2,3	29,8	64,2	1,5
briga za siromašne	1,2	2,9	26,6	67,0	1,9
suzbijanje svih oblika diskriminacije	1,7	1,8	17,7	75,0	3,3
dogovor oko nacionalnih interesa	1,9	4,2	36,4	49,1	7,7
poticajna obiteljska politika	2,7	3,2	25,7	58,1	9,9
povećanje prava svih manjinskih skupina	6,4	13,1	41,3	31,2	7,4
religioznost/crkvenost	9,7	13,6	33,4	38,1	4,6
privatizacija	15,6	19,7	32,4	21,8	10,0
ulazak u EU	16,2	19,8	32,0	21,7	9,7
povećanje prava osoba homoseksualne orijentacije	27,7	19,1	24,1	14,9	13,6

I ovdje na osnovnoj razini interpretacije rezultata možemo poći od onoga što je već rečeno na prezentaciji osnovnih nalaza istraživanja: Hrvati generalno smatraju da je opće dobro za Hrvatsku *očuvanje prirodnih bogatstava, razvoj znanosti, poštivanje rada, jačanje proizvodnje i izvoza, poštivanje zakona i poštivanje dostojanstva svakog čovjeka*. S druge strane, od priloženih stavki kao neko najmanje dobro za Hrvatsku vide: *povećanje prava osoba homoseksualne orijentacije, ulazak u Europsku uniju, privatizaciju, povećanje prava manjinskih skupina i religioznost/crkvenost*.

I ti nas rezultati upućuju na razvojni potencijal Hrvatske te upozoravaju da političke elite polaze od ideoloških pretpostavki pokušavajući više promovirati neke pomodne »zadatke« nego uobličavati volju i interes hrvatskih građana. Građani su tu prilično jasni: očuvati nacionalno bogatstvo, promovirati vrijednosti rada i dostojanstva čovjeka, svakog čovjeka, nešto je što može dovesti do boljitka Hrvatske.³²

³² Usp. INFORMATIVNA KATOLIČKA AGENCIJA, Radni dio simpozija »Ima li supsidijarnosti u hrvatskom društvu« (1).

Tablica 4. Faktorska analiza varijabli općeg dobra

Varijable	rad, znanost i ljudsko dostojanstvo	povećanje prava homoseksualaca i manjinskih skupina	očuvanje tradicije	ulazak u EU i dogovor oko nacionalnih interesa
poštivanje rada	,77			
jačanje proizvodnje i izvoza	,76			
poštivanje zakona	,72			
očuvanje prirodnih izvora/bogatstava	,71			
povećanje razine obrazovanosti	,7			
poštivanje dostojanstva svakoga čovjeka	,68			
razvoj znanosti	,61			
suzbijanje svih oblika diskriminacije	,46			
povećanje prava osoba homoseksualne orijentacije		,82		
povećanje prava svih manjinskih skupina		,79		
religioznosti/crkvenost			,81	
očuvanje tradicije			,73	
ulazak u EU				,88
dogovor oko nacionalnih interesa				,62

Faktorskom analizom pod komponentnim modelom uz korištenje vari-max rotacije latentnih osi dobivena su četiri faktora i protumačeno je 57,6% varijance.

Rad, znanost i ljudsko dostojanstvo

Prvi faktor konstituiraju nam osam varijabli koje pokrivaju široko područje viđenja rada, proizvodnje, očuvanja prirodnih bogatstava ali i razvoja znanosti i obrazovanja te poštivanja ljudskog dostojanstva i suzbijanja svih oblika diskriminacije. Zbog toga smo ovaj faktor nazvali opisno, *rad, znanosti i ljudsko dostojanstvo* kao opće dobro u Hrvatskoj.

Povećanje prava homoseksualaca i manjinskih skupina

Drugi se faktor konstituira kao faktor koji pokriva ideju da je opće dobro u Hrvatskoj promocija prava homoseksualaca i manjinskih skupina. Taj nam faktor dobro distingvira dio populacije i relevantan je za naše daljnje analize.

Očuvanje tradicije

Naredni faktor koji smo dobili na setu promatranih varijabli upućuje nas na dimenziju *očuvanja tradicije* kao bitne odrednice promocije općeg dobra u Hrvatskoj. Evidentno je da postoji relevantna grupa ljudi u Hrvatskoj koja drži da je upravo ta dimenzija bitna za promociju općeg dobra. Za nas je, u kasnijim analizama, važno vidjeti o kojem je tu dijelu populacije riječ i kakve to implikacije ima s obzirom na povjerenje u institucije i razvoj supsidijarnosti u društvu.

Ulazak u EU i dogovor oko nacionalnih interesa

To je također opisna kategorija. Evidentno je da dio ispitivane populacije, odnosno punoljetnih građana Hrvatske, drži kako je opće dobro za Hrvatsku ulazak u Europsku uniju i dogovor oko osnovnih nacionalnih interesa. Dakle, evidentno je da dio populacije drži kako bismo u »korporacijsku utakmicu« trebali ući korporacijski spremni.

Povezanosti povjerenja u institucije i općeg dobra u Hrvatskoj

Dosada smo iznijeli na vidjelo razloge iz kojih je važno, imajući u vidu supsidijarnost, voditi računa o *povjerenju u institucije i općem dobru*. Jedna od naših osnovnih hipoteza jest ta da su povjerenje u institucije i spremnost na promicanje općeg dobra visoko korelirani s mogućnošću razvoja supsidijarnosti u društvu. Zato je vrijedno imati u vidu i relaciju između *općeg dobra i povjerenja u institucije*.

Tablica 5. Korelacija povjerenja i općeg dobra

Opće dobro	rad, znanost i ljudsko dostojanstvo	povećanje prava homoseksualaca i manjinskih skupina	očuvanje tradicije	ulazak u EU i dogovor oko nacionalnih interesa
Povjerenje				
javne institucije			,119**	,181**
intimna zajednica	,076**	-,066*	,153**	
odgojno-obrazovne institucije			,066*	
pravobranitelji		,125**		,098**

* p<0,05; ** p<0,01

Iz priložene tablice vidimo da postoji pozitivna povezanost između razumijevanja *općeg dobra* kao *rada, znanosti i ljudskog dostojanstva* i povjerenja u *inti-*

mne institucije, razumijevanja općeg dobra kao povećanja prava homoseksualnih i manjinskih skupina i povjerenja u institucije pravobranitelja, povezanost između razumijevanja općeg dobra kao očuvanja tradicije te povjerenja u javne institucije, intimnu zajednicu i odgojno obrazovne institucije, te pozitivna povezanost između razumijevanja općeg dobra kao ulaska u EU i dogovora oko nacionalnih interesa te povjerenja u javne institucije i institucije pravobranitelja.

Negativna povezanost na razini $p < 0,05$ dobivena je jedino između varijabli povećanje prava homoseksualnih i manjinskih zajednica kao općeg dobra te povjerenja u intimnu zajednicu.

To su rezultati na generalnoj razini povezanosti povjerenja u institucije i razumijevanja općeg dobra. Ukoliko pokušamo specifičnije pogledati kako stvari stoje s tim dvama konceptima, onda dobivamo ove rezultate.

Tablica 6. Rad, znanost i ljudsko dostojanstvo kao opće dobro i povjerenje u institucije³³

Povjerenje u institucije	M _{nema}	M _{ima}	T	P
povjerenje u sudsku vlast	-,041	,127	-3,048	$p < 0,01$
povjerenje u učitelje i profesore	-,073	,046	-2,09	$p < 0,05$
povjerenje u obitelj	-,34	,04	-3,5	$p < 0,01$
povjerenje u prijatelje	-,243	,036	-2,7	$p < 0,01$

Koncept razumijevanja općeg dobra kao rada, znanosti i ljudskog dostojanstva više podržavaju oni koji pokazuju višu razinu povjerenja u sudsku vlast, učitelje i profesore, obitelj i prijatelje.

Tablica 7. Prava manjinskih skupina i osoba homoseksualne orijentacije kao opće dobro i povjerenje u institucije

Povjerenje u institucije	M _{nema}	M _{ima}	T	P
povjerenje u lokalne vlasti	-,05	,11	-2,6	$p < 0,05$
povjerenje u pravobranitelja/icu za ravnopravnost spolova	-,095	,208	-4,9	$p < 0,01$
povjerenje u pravobraniteljicu za djecu	-,099	,116	-3,6	$p < 0,01$
povjerenje u Crkvu	,115	-,079	3,5	$p < 0,01$
povjerenje u obitelj	,164	-,022	1,98	$p < 0,05$
povjerenje u Hrvate	,079	-,041	2,08	$p < 0,05$

³³ Varijable povjerenja u institucije za potrebe analize su dihotomizirane, u smislu ima – nema povjerenja. Za opće dobro korištene su varijable dobivene faktorskom analizom popremljene kao faktorski skorovi.

Potrebu povećanja prava manjinskih skupina i osoba homoseksualne orijentacije kao općeg dobro više vide oni koji imaju više povjerenja u *lokalne vlasti, pravobranitelj/alicu za ravnopravnost spolova, te pravobraniteljicu za djecu*. S druge strane, oni koji imaju manje povjerenja u *Crkvu, obitelj i u Hrvate* manje vide da je opće dobro ostvarivanje prava manjinskih skupina i osoba homoseksualne orijentacije.

Tablica 8. Religioznost i tradicija kao opće dobro i povjerenje u institucije

Povjerenje u institucije	M _{nema}	M _{ima}	T	P
povjerenje u lokalne vlasti	-,05	,11	-3,03	p<,01
povjerenje u županijske vlasti	-,06	,15	-3,6	p<,01
povjerenje u sudsku vlast	-,05	,18	-3,99	p<,01
povjerenje u Vladu RH	-,08	,299	-6,3	p<,01
povjerenje u EU	,04	-,11	2,3	p<,05
povjerenje u Hrvatski sabor	-,04	,29	-5,2	p<,01
povjerenje u pučkog pravobranitelja	-,04	,098	-2,33	p<,05
povjerenje u školu	-,11	,08	-3,2	p<,01
povjerenje u sveučilište	-,12	,07	-3,2	p<,01
povjerenje u učitelje i profesore	-,10	,07	-2,98	p<,01
povjerenje u Crkvu	-,44	,399	-16,12	p<,01
povjerenje u obitelj	-,36	,04	-3,5	p<,01
povjerenje u brak	-,32	,08	-4,9	p<,01
povjerenje u susjedstvo	-,14	,09	-4,1	p<,01
povjerenje u Hrvate	-,31	,20	-8,6	p<,01

Religioznost i tradiciju kao opće dobro u Hrvatskoj vide više oni koji imaju više povjerenja u set propitivanih institucija. Jedina obrnuta veza dobivena je s obzirom na povjerenje u *Europsku uniju*. Oni koji drže da su tradicija i religioznost opće dobro Hrvata, pokazuju niže povjerenje u *Europsku uniju*.

Tablica 9. Ulazak u EU i dogovor oko nacionalnih interesa kao opće dobro i povjerenje u institucije

Povjerenje u institucije	M _{nema}	M _{ima}	T	P
povjerenje u institucije civilnog društva	-,098	,224	-5,5	p<,01
povjerenje u lokalne vlasti	-,07	,19	-4,4	p<,01
povjerenje u županijske vlasti	-,06	,17	-3,8	p<,01
povjerenje u sudsku vlast	-,04	,19	-3,7	p<,01
povjerenje u Vladu RH	-,05	,19	-3,4	p<,01
povjerenje u EU	-,20	,61	-14,7	p<,01
povjerenje u Hrvatski sabor	-,05	,20	-3,2	p<,01

Povjerenje u institucije	M _{nema}	M _{ima}	T	P
povjerenje u pučkog pravobranitelja	-,07	,19	-4,3	p<.01
povjerenje u pravobranitelja/icu za ravnopravnost spolova	-,11	,17	-4,4	p<.01
povjerenje u pravobraniteljicu za djecu	-,08	,09	-3	p<.01
povjerenje u školu	-,11	,06	-2,9	p<.01
povjerenje u susjedstvo	-,10	,05	-2,7	p<.01
povjerenje u Hrvate	-,14	,06	-3,4	p<.01

Ulazak u EU i dogovor oko nacionalnih interesa generalno kao opće dobro razumijevaju češće oni koji imaju više povjerenja u set institucija, od javnih do intimnih. Držimo da je to rezultat koji potvrđuje našu tezu da je povjerenje u institucije generator dinamičnog razvoja društva.

2.3. Povjerenje i supsidijarnost

Nakon što smo u osnovnim crtama naznačili relaciju povjerenja i općeg dobra, pokušat ćemo u nastavku naznačiti smjer i razinu povezanosti *povjerenja* i *supsidijarnosti*. Budući da je konkretnu supsidijarnost teško mjeriti, u upitniku iz 2004. godine koji je bio proveden u sklopu projekta »Praćenje siromaštva u Hrvatskoj«³⁴ prvi put se pitalo na kojoj su se razini građani spremni supsidijarno uključiti u rješavanje pojedinih životnih pitanja i problema. Kad se pokrenulo projekt istraživanja supsidijarnosti u hrvatskom društvu, taj je instrument dorađen i ponovno primijenjen. U tekstu koji slijedi dat ćemo formulaciju pitanja i osnovne podatke na razini frekvencija koji će nam dati uvid u stanje stvari s obzirom na prakticiranje supsidijarnog ponašanja u društvu.

Tablica 10. TKO BI TREBAO rješavati pitanja i probleme?

Pitanje je bilo formulirano na sljedeći način: »U društvu je često pitanje tko bi trebao rješavati određene probleme i situacije vezane uz svakodnevni život građana. Tko bi trebao rješavati svaki od navedenih problema – državna vlast, lokalna vlast, udruge, sami građani, obitelj ili sam pojedinac?

³⁴ Usp. Gordan ČRPIĆ – Damir MRAVUNAC – Željko TANJIĆ, Supsidijarnost – širenje prostora slobode u društvu, 102.

TREBA rješavati probleme i pitanja:	državna vlast	županijska vlast	lokalna vlast	udruge civilnog društva	susjedstvo	obitelj	pojedinač sam za sebe	ne znam
organizacije škole	66,4	11,2	13,6	0,5	0,0	1,1	0,9	3,2
pomoći obiteljima s više djece	46,9	17,0	21,9	2,9	0,1	1,5	1,5	4,7
socijalne pomoći	57,6	14,3	19,6	1,9	0,0	0,2	0,6	3,3
zdravstvene zaštite	80,9	7,6	6,8	0,2	0,1	0,0	0,6	1,5
rješavanja stambenog statusa	33,9	16,9	21,5	0,9	0,0	4,0	14,3	5,3
nezaposlenosti	61,1	13,0	14,6	0,5	0,0	0,7	4,2	1,6
sprječavanja nasilja u obitelji	41,3	5,8	18,8	9,1	0,8	11,6	3,6	4,9
korupcije i kriminala	81,6	4,8	5,1	2,1	0,0	0,0	1,1	1,8
brige za starije osobe	34,2	11,8	22,4	8,5	0,3	14,1	0,8	3,4
pomoći samohranim roditeljima	39,4	13,4	24,0	7,0	0,7	5,0	0,5	5,7
pomoći siromašnima	45,6	12,4	23,9	7,2	0,9	2,1	0,8	2,9
vrtića i jaslica	31,7	20,1	38,7	1,4	0,3	1,6	0,3	2,3
organizacije slobodnog vremena djece	7,7	4,4	22,1	3,7	0,4	47,5	4,1	6,0
pomoći osobama s posebnim potrebama	45,5	9,0	22,3	10,8	0,1	3,3	0,3	4,3
brige o natalitetu	58,4	3,8	4,5	1,1	0,2	15,8	7,4	5,1
zlouporabe droge	67,6	5,1	6,1	4,6	0,4	5,2	2,9	3,5
probleme u susjedstvu	8,9	2,9	22,8	4,0	31,9	3,8	15,6	6,3
odgoja djece	7,8	1,4	4,2	0,3	0,6	74,9	6,2	1,6
suzbijanja svih oblika diskriminacije	69,7	3,7	4,7	3,4	0,3	1,4	3,2	7,6

Tablica 11. TKO DOISTA SADA rješava probleme i pitanja?

SADA rješava probleme i pitanje:	državna vlast	županijska vlast	lokalna vlast	udruge civilnog društva	susjedstvo	obitelj	pojedinač sam za sebe	ne znam
organizacije škole	57,2	8,6	11,5	0,4	0,0	1,2	2,0	17,2
pomoći obitelji s više djece	36,4	10,3	16,1	4,0	0,6	4,0	5,0	21,0
socijalne pomoći	52,7	10,0	17,6	1,9	0,3	1,4	2,6	10,9
zdravstvene zaštite	74,1	5,2	6,8	0,4	0,0	0,6	2,3	7,8
rješavanja stambenog statusa	20,4	9,2	12,1	0,6	0,2	5,5	29,3	20,0
nezaposlenosti	35,9	8,7	10,8	0,5	0,1	2,3	22,6	16,1
sprječavanja nasilja u obitelji	24,7	4,6	10,5	6,6	1,2	11,5	14,6	22,7
korupcije i kriminala	57,0	4,1	5,2	1,7	0,5	0,9	5,0	22,2
brige za starije	18,9	7,8	12,7	5,3	0,4	28,3	8,1	14,5
pomoći samohranim roditeljima	25,1	9,4	14,7	5,6	0,8	13,2	8,3	19,6
pomoći siromašnima	25,6	8,5	18,8	9,6	1,7	6,7	9,0	16,4
vrtića i jaslica	24,0	13,8	37,5	1,0	0,1	4,7	2,4	13,3

SADA rješava probleme i pitanje:	državna vlast	županijska vlast	lokalna vlast	udruge civilnog društva	susjedstvo	obitelj	pojedinač sam za sebe	ne znam
organizacije slobodnog vremena djece	4,6	3,3	10,5	0,7	0,4	52,9	9,6	14,8
pomoći osobama s posebnim potrebama	28,1	5,2	11,9	10,8	0,2	15,5	5,1	18,2
brige o natalitetu	37,9	3,4	2,5	0,7	0,2	21,5	13,1	18,0
zlorabe droga	46,6	3,6	5,2	7,2	0,4	9,1	6,9	16,2
probleme u susjedstvu	6,1	1,7	11,3	1,2	29,8	5,6	23,2	18,1
odgoja djece	6,6	1,0	2,2	0,0	0,8	72,3	8,5	5,8
suzbijanja svih oblika diskriminacije	44,2	4,4	3,0	3,5	0,4	2,8	8,7	28,3

Iz priloženih tablica vidimo da hrvatski građani većinom drže kako bi sve probleme načelno trebala rješavati država. To je pomalo paradoksalan rezultat budući da znamo da nemaju mnogo povjerenja u državne institucije. Upravo taj nalaz ponukao nas je da u ovom radu pomnije promotrimo relaciju *povjerenja i supsidijarnosti* te da postavimo hipoteze kakve smo u radu prezentirali.³⁵

³⁵ Budući da je instrument kojim smo mjerili prisutnost/odsutnost supsidijarnosti u društvu relativno kompleksan, za dodatne obrade morali smo ga prilagoditi. U tu svrhu smo rekodirali varijable kako bi bile pogodnije za daljnje statističke analize. U rekodiranju služili smo se dvama kriterijima: 1) statistička dostatnost za obradu; 2) unutarnja logika povezivanja. Generalno, prvi kriterij bilo je doseći dostatnu razinu za primjenu statističke obrade podataka. Stoga su se u pravilu na jednoj strani povezivale razine vlasti, odnosno na drugoj se strani imala u vidu osobna razina djelovanja. Kategoriju »ne znam«, ukoliko je bila statistički značajna, uzimali smo zasebno. Povjerenje u institucije također smo dihotomizirali, u smislu *ima-nema*, kreirajući varijable povjerenja, uzimajući u obzir nalaz *faktorske analize*. Dakle, u obradama koje slijede varijable su kreirane sumiranjem primarnih varijabli, razlučenih *faktorskom analizom*. Iste su dihotomizirane po prethodno naznačenom kriteriju. Zbog preglednosti, u tablicama ćemo dati rezultate samo onih varijabli na kojima je dobivena statistički značajna razlika. Isto tako, zbog preglednosti smo rezultate u tablicama koje slijede zaokružili na cijele brojeve.

Tablica 12. TKO BI TREBAO rješavati pitanja i probleme i povjerenje u javne institucije?

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u javne institucije		χ^2	sig.
		nema	ima		
organizacije škole	državna vlast	76	70	4,5	p<.05
	županijska i lokalna vlast	24	30		
	-	-	-		
socijalne pomoći	državna vlast	66	60	4,3	p<.05
	županijska i lokalna vlast	34	40		
	-	-	-		
rješavanja stambenog statusa	državna vlast	42	34	10,1	p<.01
	županijska i lokalna vlast	41	43		
	obitelj i svaki sam za sebe	17	23		
korupcije i kriminala	državna vlast	92	87	6,8	p<.05
	županijska i lokalna vlast	8	13		
	-	-	-		
pomoći siromašnima	državna vlast	54	45	17,6	p<.01
	županijska i lokalna vlast	33	44		
	ostale kategorije	13	11		
vrtića i jaslica	državna vlast	39	32	11,1	p<.01
	županijska vlast	23	22		
	lokalna vlast	38	47		
organizacije slobodnog vremena djece	državna i županijska vlast	17	11	13,2	p<.01
	lokalna vlast	22	29		
	obitelj i svaki sam za sebe	61	60		
pomoći osobama s posebnim potrebama	državna vlast	56	49	12,5	p<.01
	županijska i lokalna vlast	30	40		
	udruge civilnog društva	14	11		
zlorabe droga	državna vlast	77	71	6,4	p<.05
	županijska i lokalna vlast	12	13		
	ostale kategorije	12	16		
problemi u susjedstvu	državna i županijska vlast	16	11	6,9	p<.05
	lokalna vlast	23	27		
	ostale kategorije	61	62		

Iz priložene tablice jasno je vidljivo da veću spremnost na supsidijarno djelovanje na rješavanje problema na razini na kojoj oni nastaju pokazuju oni ispitanici koji imaju više povjerenja u funkcioniranje *javnih institucije*, dok oni koji pokazuju nižu razinu povjerenja u *javne institucije* ujedno pokazuju i veću razinu sklonosti da rješavanje svih pitanja i problema delegiraju na višu/najvišu razinu institucionalnog poretka. Razlike su značajne, no ne i velike što se može pripisati općem strukturalnom pritisku, općoj klimi nepovjerenja u

društvu. Ipak valja reći da su povjerenje i supsidijarno ponašanje međusobno pozitivno povezani.

Tablica 13. TKO BI TREBAO rješavati pitanja i probleme i povjerenje u intimne zajednice?

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u intimne zajednice		χ^2	sig.
		nema	ima		
pomoći i samohranim roditeljima	državna vlast	55	40	16,5	p<,01
	županijska i lokalna vlast	33	44		
	ostale kategorije	12	16		
problemi u susjedstvu	državna i županijska vlast	21	11	16,4	p<,01
	lokalna vlast	24	26		
	ostale kategorije	56	63		

S obzirom na povjerenja u *intimne zajednice*, dobivena je statistička značajnost samo s dvije varijable (od 19 propitivanih). No i ovdje je uočljiv isti trend: oni koji pokazuju višu razinu povjerenja ujedno su više skloni supsidijarno djelovati, a oni koji pokazuju nižu razinu povjerenja u *intimne zajednice* ujedno su skloniji očekivati da pomoć dolazi od najviše instance.

Tablica 14. TKO BI TREBAO rješavati pitanja i probleme i povjerenje u odgojno-obrazovne institucije?

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u odgojno-obrazovne institucije		χ^2	Sig.
		nema	ima		
rješavanja stambenog statusa	državna vlast	40	35	8,7	p<,05
	županijska i lokalna vlast	38	46		
	obitelj i svaki sam za sebe	22	19		
nezaposlenosti	državna vlast	72	67	4,1	p<,05
	županijska i lokalna vlast	28	34		
	-	-	-		
pomoći samohranim roditeljima	državna vlast	49	40	8,0	p<,05
	županijska i lokalna vlast	38	44		
	ostale kategorije	14	15		
pomoći siromašnima	državna vlast	51	48	6,9	p<,05
	županijska i lokalna vlast	35	42		
	ostale kategorije	13	10		
problemi u susjedstvu	državna i županijska vlast	18	10	16,3	p<,01
	lokalna vlast	23	27		
	ostale kategorije	59	63		

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u odgojno-obrazovne institucije		χ^2	Sig.
		nema	ima		
odgoja djece	državna, županijska, lokalna vlast	18	13	5,5	p<,05
	obitelj	82	87		
	-	-	-		

Naznačeni trend odnosa povjerenja i supsidijarnog djelovanja vidljiv je i s obzirom na povjerenje u odgojno-obrazovne institucije. Oni koji imaju više povjerenja u odgojno-obrazovni sustav, skloni su prihvatiti supsidijarno ponašanje.

Tablica 15. TKO BI TREBAO rješavati pitanja i probleme i povjerenje u institucije pravobranitelja?

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u pravobranitelja		χ^2	Sig.
		nema	ima		
socijalne pomoći	državna vlast	65	57	7	p<,01
	županijska i lokalna vlast	34	43		
	-	-	-		
rješavanja stambenog statusa	državna vlast	41	29	15,8	p<,01
	županijska i lokalna vlast	42	49		
	obitelj i svaki sam za sebe	18	22		
nezaposlenosti	državna vlast	73	60	17,9	p<,01
	županijska i lokalna vlast	27	40		
	-	-	-		
sprječavanja nasilja u obitelji	državna vlast	55	42	18,5	p<,01
	županijska i lokalna vlast	27	39		
	obitelj i svaki sam za sebe	18	19		
brige za starije	državna vlast	44	36	6,6	p<,05
	županijska i lokalna vlast	42	46		
	obitelj	14	18		
pomoći samohranim roditeljima	državna vlast	47	38	9,6	p<,01
	županijska i lokalna vlast	39	47		
	ostale kategorije	14	16		
pomoći siromašnima	državna vlast	52	42	12,6	p<,01
	županijska i lokalna vlast	36	47		
	ostale kategorije	12	10		
vrtića i jaslica	državna vlast	38	28	12,1	p<,01
	županijska vlast	22	26		
	lokalna vlast	40	46		

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u pravobranitelja		χ^2	Sig.
		nema	ima		
organizacije slobodnog vremena djece	državna i županijska vlast	15	11	7,9	p<,05
	lokalna vlast	24	31		
	obitelj i svaki sam za sebe	61	58		
pomoći osobama s posebnim potrebama	državna vlast	54	47	7,7	p<,05
	lokalna i županijska vlast	34	42		
	udruge civilnog društva	13	11		
problemi u susjedstvu	državna i županijska vlast	16	8	16,3	p<,01
	lokalna vlast	23	28		
	ostale kategorije	61	64		
odgoja djece	državna, županijska, lokalna vlast	18	12	6,1	p<,05
	obitelj	82	88		

I na kraju ovoga seta propitivanja zaključno je moguće reći da naznačeni trend primjećujemo i kod institucije *pravobranitelja*. Dakle, oni koji pokazuju više povjerenja u institucije pravobranitelja, ujedno su skloniji odabiru supsidijarnih praksa, odnosno skloniji su naznačiti da se životna pitanja i problemi trebaju rješavati na različitim razinama, a ne tek generalno na najvišoj razini državne vlasti.

Tablica 16. TKO DOISTA SADA RJEŠAVA pitanja i probleme i povjerenje u javne institucije?

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u javne institucije		χ^2	Sig.
		nema	ima		
organizacije škole	državna vlast	60	61	10,3	p<,01
	županijska i lokalna vlast	19	23		
	ne zna	22	16		
	-	-	-		
socijalne pomoći	državna vlast	55	60	9,9	p<,01
	županijska i lokalna vlast	30	30		
	ne zna	15	9		
	-	-	-		
nezaposlenosti	državna vlast	35	39	17,8	p<,01
	županijska i lokalna vlast	17	23		
	obitelj i svaki sam za sebe	30	22		
	ne zna	18	16		
	-	-	-		

Gordan ČRPIĆ – Silvija MIGLES, Ozračje povjerenja i orijentacija na opće dobro:
kontekst supsidijarnog djelovanja u hrvatskom društvu

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u javne institucije		χ^2	Sig.
		nema	ima		
sprječavanja nasilja u obitelji	državna vlast	25	26	10,3	p<,05
	županijska i lokalna vlast	13	18		
	udruge civilnog društva	6	8		
	ostale kategorije	30	27		
	ne zna	26	22		
korupcije i kriminala	državna vlast	57	61	18,5	p<,01
	županijska i lokalna vlast	8	11		
	ostale kategorije	7	9		
	ne zna	28	19		
	-	-	-		
brige za starije	državna vlast	18	21	9,2	p<,05
	županijska i lokalna vlast	18	24		
	ostale kategorije	47	41		
	ne zna	16	15		
	-	-	-		
pomoći samohranim roditeljima	državna vlast	24	28	22,3	p<,01
	županijska i lokalna vlast	20	29		
	ostale kategorije	33	25		
	ne zna	22	18		
	-	-	-		
pomoći siromašnima	državna vlast	27	27	21,3	p<,01
	županijska i lokalna vlast	25	32		
	udruge civilnog društva	8	12		
	obitelj i svaki sam za sebe	20	14		
	ne zna	20	15		
vrtića i jaslica	državna vlast	27	23	22,5	p<,01
	županijska vlast	15	14		
	lokalna vlast	33	44		
	obitelj i svaki sam za sebe	7	7		
	ne zna	18	11		
organizacije slobodnog vremena djece	državna i županijska vlast	11	7	15,4	p<,01
	lokalna vlast	9	13		
	obitelj i svaki sam za sebe	63	67		
	ne zna	18	13		
	-	-	-		
pomoći osobama s posebnim potrebama	državna vlast	30	30	10,7	p<,05
	županijska i lokalna vlast	16	20		
	udruge civilnog društva	9	13		
	obitelj i svaki sam za sebe	23	20		
	ne zna	22	17		

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u javne institucije		χ^2	Sig.
		nema	ima		
brige o natalitetu	državna vlast	39	44	11,3	p<.05
	obitelj	22	25		
	svaki sam za sebe	15	14		
	ne zna	24	17		
	-	-	-		
zloporabe droge	vlasti	59	67	15,5	p<.01
	obitelj i svaki sam za sebe	18	18		
	ne zna	23	15		
	-	-	-		
	-	-	-		
odgoja djece	vlasti	13	9	14,8	p<.01
	obitelj	75	84		
	svaki sam za sebe	12	7		
	-	-	-		
	-	-	-		
suzbijanja diskriminacije	državna vlast	43	50	10,4	p<.05
	županijska i lokalna vlast	7	9		
	ostale kategorije	17	16		
	ne zna	33	27		
	-	-	-		

Prikazani rezultati govore nam kako oni koji pokazuju višu razinu povjerenja u *javne institucije* ujedno pokazuju i višu razinu poznavanja funkcioniranja sustava, a ukazuje i na vjerojatnost da oni i u praksi češće koriste supsidijarno ponašanje. Oni koji nemaju povjerenja u *javne institucije*, češće odgovaraju da *ne znaju* tko doista rješava pojedine probleme i pitanja u društvu te češće drže da je to najviša instanca vlasti.

Tablica 17. TKO DOISTA SADA RJEŠAVA pitanja i probleme i povjerenje u intimne zajednice?

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u intimne zajednice		χ^2	Sig.
		nema	ima		
organizacije škole	državna vlast	54	62	7,9	p<.05
	županijska i lokalna vlast	22	21		
	ne zna	24	17		
	-	-	-		
	-	-	-		

Gordan ČRPIĆ – Silvija MIGLES, *Ozračje povjerenja i orijentacija na opće dobro: kontekst supsidijarnog djelovanja u hrvatskom društvu*

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u intimne zajednice		χ^2	Sig.
		nema	ima		
socijalne pomoći	državna vlast	55	59	7,5	p<.05
	županijska i lokalna vlast	28	31		
	ne zna	17	11		
	-	-	-		
	-	-	-		
nezaposlenosti	državna vlast	35	38	7,9	p<.05
	županijska i lokalna vlast	16	21		
	obitelj i svaki sam za sebe	28	25		
	ne zna	21	16		
	-	-	-		
korupcije i kriminala	državna vlast	51	61	12,5	p<.01
	županijska i lokalna vlast	9	10		
	ostale kategorije	11	8		
	ne zna	29	21		
	-	-	-		
pomoći samohranim roditeljima	državna vlast	26	26	8,6	p<.05
	županijska i lokalna vlast	19	26		
	ostale kategorije	29	29		
	ne zna	25	19		
	-	-	-		
pomoći siromašnima	državna vlast	25	28	13,410,4	p<.05
	županijska i lokalna vlast	25	30		
	udruge civilnog društva	11	10		
	obitelj i svaki sam za sebe	16	17		
	ne zna	24	16		
vrtića i jaslica	državna vlast	25	25	17,1	p<.01
	županijska vlast	13	15		
	lokalna vlast	32	41		
	obitelj i svaki sam za sebe	9	7		
	ne zna	21	12		
organizacije slobodnog vremena djece	državna i županijska vlast	13	7	12,6	p<.01
	lokalna vlast	7	12		
	obitelj i svaki sam za sebe	65	66		
	ne zna	15	16		
	-	-	-		
zlouporebe droge	vlasti	54	66	12,3	p<.01
	obitelj i svaki sam za sebe	23	17		
	ne zna	23	17		
	-	-	-		
	-	-	-		

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u intimne zajednice		χ^2	Sig.
		nema	ima		
problemi u susjedstvu	vlasti	26	18	14,9	p<.01
	susjedstvo	23	33		
	obitelj i svaki sam za sebe	31	30		
	ne zna	21	18		
	-	-	-		
odgoja djece	vlasti	15	10	10,5	p<.01
	obitelj	73	82		
	svaki sam za sebe	12	9		
	-	-	-		
	-	-	-		
suzbijanja diskriminacije	državna vlast	37	49	19,3	p<.01
	županijska i lokalna vlast	13	7		
	ostale kategorije	16	16		
	ne zna	34	28		
	-	-	-		

I s obzirom na povjerenje u *intimne institucije* imamo jednoznačno dobiveno da oni koji nemaju povjerenja u *intimne institucije* češće izjavljuju da ne znaju tko ustvari rješava pojedine propitivane probleme. S obzirom na ostale kategorije na kojima su dobivene razlike, nemamo toliku konzistentnost, no svakako se može uočiti da oni koji imaju povjerenja ujedno pokazuju višu razinu proaktivnog pristupa postavljenim pitanjima.

Tablica 18. TKO DOISTA SADA RJEŠAVA pitanja i probleme i povjerenje u odgojno-obrazovne institucije?

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u odgojno-obrazovne institucije		χ^2	Sig.
		nema	ima		
rješavanja stambenog statusa	državna vlast	21	21	9,4	p<.05
	županijska i lokalna vlast	19	25		
	obitelj i svaki sam za sebe	40	33		
	ne zna	19	20		
	-	-	-		
organizacije slobodnog vremena djece	državna i županijska vlast	12	6	19,8	p<.01
	lokalna vlast	10	12		
	obitelj i svaki sam za sebe	64	67		
	ne zna	14	16		
	-	-	-		

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u odgojno-obrazovne institucije		χ^2	Sig.
		nema	ima		
pomoći osobama s posebnim potrebama	državna vlast	30	30	22,2	p<.01
	županijska i lokalna vlast	16	20		
	udruge civilnog društva	8	14		
	obitelj i svaki sam za sebe	26	18		
	ne zna	21	18		
zlouporabe droga	vlasti	57	68	15,9	p<.01
	obitelj i svaki sam za sebe	22	16		
	ne zna	21	16		
	-	-	-		
	-	-	-		
odgoja djece	vlasti	14	9	13,0	p<.01
	obitelj	75	83		
	svaki sam za sebe	12	7		
	-	-	-		
	-	-	-		

I u ovom slučaju vidimo da oni koji imaju povjerenja u *odgojno-obrazovne institucije* ujedno imaju i jasnije stavove o tome tko konkretno djeluje u društvu i češće drže da su to niže institucijske razine.

Tablica 19. TKO DOISTA SADA RJEŠAVA pitanja i probleme i povjerenje u pravobranitelja?

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u pravobranitelja		χ^2	Sig.
		nema	ima		
organizacije škole	državna vlast	62	59	20,3	p<.01
	županijska i lokalna vlast	18	28		
	ne zna	20	13		
	-	-	-		
	-	-	-		
pomoći obitelji s više djece	državna vlast	47	41	12,8	p<.01
	županijska i lokalna vlast	29	40		
	ne zna	24	19		
	-	-	-		
	-	-	-		
socijalne pomoći	državna vlast	59	54	13,4	p<.01
	županijska i lokalna vlast	28	38		
	ne zna	13	8		
	-	-	-		
	-	-	-		

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u pravobranitelja		χ^2	Sig.
		nema	ima		
rješavanja stambenog statusa	državna vlast	22	20	10,7	p<,05
	županijska i lokalna vlast	21	28		
	obitelj i svaki sam za sebe	37	37		
	ne zna	21	15		
	-	-	-		
nezaposlenosti	državna vlast	38	38	17,4	p<,01
	županijska i lokalna vlast	18	27		
	obitelj i svaki sam za sebe	27	23		
	ne zna	17	12		
	-	-	-		
sprječavanja nasilja u obitelji	državna vlast	27	24	14,7	p<,01
	županijska i lokalna vlast	16	18		
	udruge civilnog društva	5	10		
	ostale kategorije	28	29		
	ne zna	24	19		
korupcije i kriminala	državna vlast	57	62	15,7	p<,01
	županijska i lokalna vlast	9	13		
	ostale kategorije	8	8		
	ne zna	26	17		
	-	-	-		
brige za starije	državna vlast	22	19	10,1	p<,05
	županijska i lokalna vlast	19	27		
	ostale kategorije	44	41		
	ne zna	16	13		
	-	-	-		
pomoći samohranim roditeljima	državna vlast	30	24	23,9	p<,01
	županijska i lokalna vlast	21	34		
	ostale kategorije	29	26		
	ne zna	20	16		
	-	-	-		
pomoći siromašnima	državna vlast	28	27	21,2	p<,01
	županijska i lokalna vlast	27	36		
	udruge civilnog društva	8	13		
	obitelj i svaki sam za sebe	18	13		
	ne zna	18	13		
vrtića i jaslica	državna vlast	28	22	20,4	p<,01
	županijska vlast	14	18		
	lokalna vlast	36	45		
	obitelj i svaki sam za sebe	7	5		
	ne zna	15	9		

Problem:	Razina vlasti	Povjerenje u pravobranitelja		χ^2	Sig.
		nema	ima		
organizacije slobodnog vremena djece	državna i županijska vlast	10	8	16,5	p<,01
	lokalna vlast	9	16		
	obitelj i svaki sam za sebe	65	63		
	ne zna	16	13		
	-	-	-		
pomoći osobama s posebnim potrebama	državna vlast	32	29	25,6	p<,01
	županijska i lokalna vlast	15	25		
	udruge civilnog društva	10	13		
	obitelj i svaki sam za sebe	24	18		
	ne zna	19	15		
brige o natalitetu	državna vlast	40	49	8,5	p<,05
	obitelj	23	22		
	svaki sam za sebe	15	13		
	ne zna	21	16		
	-	-	-		
zlouporabe droge	vlasti	61	70	10,9	p<,01
	obitelj i svaki sam za sebe	19	16		
	ne zna	20	14		
	-	-	-		
	-	-	-		
odgoja djece	vlasti	13	9	6,3	p<,05
	obitelj	77	83		
	svaki sam za sebe	10	9		
	-	-	-		
	-	-	-		

S obzirom na povjerenje u institucije *pravobranitelja*, dobivamo također jasnu sliku distingviranog pristupa rješavanju pojedinih pitanja i problema. Oni koji pokazuju povjerenje u te institucije te ujedno drže da različita pitanja i probleme u društvu uistinu i rješavaju različite institucije.

Zaključak

Na osnovi provedenih analiza držimo da se mogu potvrditi postavljene hipoteze. Može se, naime, reći da je potvrđena pozitivna povezanost spremnosti na supsidijarno djelovanje i povjerenja u različite propitivane institucije. Također, s druge strane dobivena je pozitivna povezanost povjerenja i prepoznavanja općeg dobra u društvu. Generalno niska razina povjerenja u društvu generira nepovoljnu klimu za razvoj supsidijarnosti. No, taj nalaz, tj. potvrda pozitivne

povezanosti povjerenja i spremnosti na supsidijarno djelovanje ukazuje na potrebu promocije povjerenja u društvu i to na raznim razinama.

Ovdje valja uzeti u obzir da se povjerenje ne može povećati deklamacijom. Jedan od modela povećanja povjerenja u društvu sigurno su i supsidijarne prakse kojima se građani uvjeravaju u funkcionalnost pojedinih institucija. S druge strane upravo povećanje povjerenja građana u funkcioniranje institucija omogućuje klimu u kojoj je moguće razvijati supsidijarne prakse rješavanja problema na razini na kojoj se problem javlja. Riječ je o dijalektičkom odnosu: povećanje povjerenja u institucije povećava kapacitet supsidijarnosti a povećane supsidijarne prakse omogućuju razvoj povjerenja u društvu.

U ovom smo radu pokazali da relacije između spremnosti na supsidijarno djelovanje i povjerenja, a zatim i povjerenja i prepoznavanja općeg dobra u društvu postoje i da ih valja imati u vidu u projektiranju modela razvoja društva, ali i u raznim konceptima i modelima odnosa prema pojedinim institucijama kakve su recimo institucija škole ili obitelji. Valja u obzir uzeti njihov društveni kapital, na njih se osloniti, dati im prostora da supsidijarno preuzimaju ovlasti iz svoje kompetencije te na taj način povećavaju ukupan socijalni kapital društva. Promocija supsidijarnosti, počevši od primarnih institucija kakva je obitelj, zasigurno je jedan od sigurnih putova povećanja socijalnog kapitala društva a onda i njegova sveukupnog razvojnog potencijala.

Možemo zaključiti da je najveći izazov s kojim se hrvatsko društvo valja u cjelini suočiti promjena mentaliteta i struktura koja će ići u smjeru korigiranja stavova pojedinaca i obitelji, građana i političkih vlasti. Pojedinci i obitelji trebaju mijenjati prevladavajući stav da je onaj koji donosi zakon isti onaj koji ga treba i mijenjati.³⁶ Političke vlasti trebaju prihvatiti da civilno društvo nije protiv politike ili države kao takve te poticati pokrete i inicijative za jačanje civilnog društva, a na građanima je da prihvate značajnu ulogu civilnog društva u političkom životu te da i oni usmjere svoje interese prema civilnim organizacijama i na taj način sudjeluju u djelovanju za opće dobro svoje zajednice. Jedan od važnijih ciljeva koji će se tada ostvariti bit će država koja će zadržati svoje bitne zadaće, ili, kako je Valković naziva, »ograničena ili lagana država«, »svedena na kompetencije koje joj kao političkoj zajednici pripadaju ili koje će ona po načelu supsidijarnosti najbolje obavljati, čime nije isključeno, štoviše poželjno je, da ona bude na tim područjima *jaka*, jer nema koristi od

³⁶ Posebno se to odnosi na ona područja u čijem su središtu sadržaj i dometi socijalne pravde, jer iako hrvatsko društvo u velikoj mjeri izražava svoju socijalnu osviještenost, ipak je najvećim dijelom okrenuto prema državi a manje prema društvu. Sva pomoć očekuje se od države. Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Civilno društvo – izazov za Crkvu i državu*, 50.

*slabe države*³⁷. Država će vršiti svoje bitne zadaće, sačuvati će privremeno neke dosadašnje obveze da ne ugrozi slabe slojeve društva, a prihvaćati će i nove, posebne zadaće koje joj nameću globalizacijski procesi. Najvažnije je da se odnosi razvijaju unutar okvira koje postavlja načelo supsidijarnosti.

Ne može se na kraju ne spomenuti zadaća Crkve – mišljene u njezinu najširem rasponu naroda Božjega – i uloge socijalnog nauka Crkve koji upravo u civilnom društvu vidi važnog sugovornika, a u angažiranosti i prisutnosti vjernika laika u javnom društvenom životu nezaobilazan poticaj njegovu razvoju. Crkva u Hrvatskoj je ta koja ima odgovornu zadaću odgoja i izgrađivanja vjernika kako bi oni svojim konkretnim aktivnostima i posvećenošću različitim socijalnim problemima doprinosili izgrađivanju čovjekova humanijeg grada. To traži i od »hijerarhijske« Crkve zauzetiji angažman oko poduzimanja očekivanih napora.

Tu se nameće važno pitanje mehanizama koji će utjecati na promjenu mentaliteta i shvaćanja u prilog duha inicijative i kreativnosti, duha slobode i odgovornosti. Budući da supsidijarno ponašanje dopušta različite mogućnosti – kreativnost, razvijanje, sloboda, odlučivanje na određenom nivou – mnoštvo pozitivnih mehanizama može se naći upravo unutar Crkve. Stoga Crkva ima zadaću – osim što će i ubuduće davati svoj originalan doprinos razvoju shvaćanja pojma supsidijarnosti – omogućavati razvoj supsidijarnog ponašanja koje će se pojavljivati u različitim oblicima, ovisno o čimbenicima razine na kojoj djelujemo.

³⁷ Isto, 48.

Summary

AN ATMOSPHERE OF TRUST AND ORIENTATION TOWARD COMMON GOOD: THE CONTEXT OF SUBSIDIARY ACTIVITIES IN CROATIAN SOCIETY

Gordan ČRPIĆ

Centre for Promotion of the Social Teaching of the Church of the Croatian Bishop's Conference
Heinzeloza 5, HR – 10 000 Zagreb
gordan.crpic@zg.t-com.hr

Silvija MIGLES

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 000 Zagreb
migless@theo.kbf.hr

This article is based on four hypotheses: a) there is a low level of trust in Croatia which is unsuitable for the development of subsidiarity in society; b) even though trust in institutions and in the society in general is low, we nevertheless expect that those who show a higher level of trust also show a higher level of readiness for subsidiary action; c) we expect that they who show a lower level of trust will show a higher level of expectation that higher instances will resolve all the problems facing society, i.e. those institutions they do trust; d) we expect a positive connection of trust in institutions and determination to promote common good.

The first chapter of the paper set within an inter-disciplinary framework presents some vital theoretical notes about dialectical relations between readiness for subsidiary behaviour and an atmosphere of trust and orientation toward common good. The authors point out some vital factors that are necessary to empower subsidiarity and its concrete functioning in Croatian society.

In the second chapter the authors submit a review of analysis conducted of the connection between trust, common good and subsidiary action. The authors approach the analysis of subsidiarity or level of subsidiary action in Croatia primarily through the prism of analysing trust in various institutions in social life in Croatia and then through the prism of correlation between trust and common good. The authors point out the vital reasons why it is important with regard to subsidiarity, to take account of trust in institutions and common good. One of the basic hypothesis set for an analysis of research results is that trust in institutions and readiness to promote common good are highly correlated to the possibility of developing subsidiarity in society. That is why it is worth keeping in mind the relationship between common good and trust in institutions.

In conclusion the authors confirm a positive connection between readiness to subsidiary action and trust in various institutions as well as a positive connection between trust and recognising common good in society. A general low level of trust in society generates an unfavourable climate for the development of subsidiarity. Confirmation of the positive connection of trust and readiness to subsidiary action, points out the need to promote trust in society at various levels. The authors conclude that promoting subsidiarity, starting from primary institutions such as the family is surely one of the secure paths to increasing social capital in society and then its general development potential as well.

Key words: subsidiarity, subsidiary behaviour, trust, common good, Croatian society.